



ประวัติ

หอพระสมุดวชิรญาณ



ประวัติ

หอพระสมุดวชิรญาณ

ประวัติ
หอพระสมุดวชิรญาณ

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยัง
เสด็จดำรงราชสมบัติได้ ทรงสร้างคฤหาสน์ในท พระคลังข้าง
ที่แห่ง ๓ ซึ่งอยู่น่าวัดประยุรวงษ์ ริมแม่น้ำฝั่งตะวันตก
ให้เป็นที่พัก แต่ทำยังหาถึงดำเร็จไม่ พระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้า เจ้าอยู่หัว เสด็จสวรรคตในรัตนโกสินทร์ ศก ๒๓๖๗
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับ ศิริราช
สมบัติสืบสนองพระองค์ ที่พระคลังข้างที่ท้าวาน รวม
อยู่ในสมบัติพระคลังข้างที่ซึ่งเป็นส่วนพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงรับมรดกนั้นด้วย จึงได้
ทรงสร้างคฤหาสน์ในทนั้นต่อมาจนดำเร็จแต่จัดให้มีผู้เช่า
พระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรง
ราชสมบัติแล้วประมาณ ๗-๘ ปี จึงได้ทรงค้นพบ

หนังสือซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรง
 ร่างพระราชดำริให้ไว้ว่าที่พระคตงข้างที่ ค่ำบดซึ่ง ก่อมา
 แลวัน เมื่อทำสำเร็จจะพระราชทานแก่พระราชโอรส
 ธิดา ให้มีด้นเป็นเจ้าของแต่ได้ด้นผลประโยชน์ด้วย
 กันทุกพระองค์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบ พระราชดำริของสมเด็จพระบรม
 ชนกนารถดังนี้ ทรงพระราชดำริว่า ด้นควรที่
 พระองค์จะจัดการให้สำเร็จดังพระราชประสงค์ จึงได้
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ทำหนังสือสำคัญพระ
 ราชทานแก่พระราชภาดาให้มิด้นเป็นเจ้าของที่ แดได้
 รับด้นค่าเช่า แดพระองค์ใดท้นพระชนม์ ถ้ามีโอรส
 ผู้สืบตระกูลก็ให้ได้รับด้นแทน ถ้าไม่มีโอรสธิดาด้น
 เจ้าของที่รายนก็เฉลี่ยไปบวกในด้นที่ยังเหลืออยู่ แต่
 ด้นที่ ๑ ซึ่งเป็นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า
 อยู่หัวนั้น ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานแก่สมเด็จพระ
 พระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ครนเมื่อ

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
พระราชทาน แก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี
แต่ยังดำรงพระเกียรติยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช
เป็นเจ้าของต่อมา

ครั้นเมื่อวันโกสินทรศก ๑๐๐ พระราชโอรส
ธิดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีสมเด็จพระ
เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช กรมหลวง
พิชิตปรีชากร กรมพระเทอดวงศ์โรประการ เป็น
ประธาน ทรงพระดำริห์ โดยรุดถึงพระเดชพระคุณ
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่พระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เห็นพร้อมกันว่าผล
ประโยชน์ที่ได้รับจากทศพิธราชธรรม จะไม่เอาไป
ใช้สอยเป็นอาณาประโยชน์ส่วนพระองค์ จะรวบรวม
ผลประโยชน์เหล่านั้น จัดตั้ง หอสมุดให้ มีชน เติบโต พระ
เกียรติยศในพระนคร เมื่อเห็นพร้อมกันดังนี้แล้ว จึง
นำความขึ้นกราบบังคมทูล แต่พระบาทสมเด็จพระจุล

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงพระอนุโมทนา รับจะ
ทรงอุดหนุนให้สำเร็จดังพระประสงค์ด้วยประการทั้งปวง
ในชั้นแรกได้โปรดพระราชทานห้องชนต่าง พระที่นั่ง
จักรีมหาปราสาทให้ตั้งหอสมุดเป็นปฐม แด่พระราช
ทานนามหอสมุดให้เรียกว่า หอพระสมุดวชิรญาณ
ตามพระนาม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ในเวลาเมื่อยังทรงพระผนวช อันปรากฏพระเกียรติยศ
ในการเล่าเรียนของพระองค์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา
ภาณุพันธุวงศ์วรเดช ได้ทรงเป็นประธานแรกของ
หอพระสมุดนั้น แด่รับผู้เป็นเจ้าของอีกเป็นอัน
มาก หอพระสมุดวชิรญาณได้มีประธานยกแต่กรรม
การ เล็กคองบตะกรัง ๑ แต่นั้นมา
เมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๐๘ พระบาทสมเด็จพระ
จุฬจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงรับเป็นประธานยกแทน
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ซึ่ง
ยังทรงพระเยาว์อยู่ครั้งหนึ่ง ในเวลานั้นการหอพระ

๕
สมุดเจริญเกินกว่าห้องเก่าซึ่งมีอยู่ จึ่งทรงพระกรุณา
โปรด พระราชทาน คึกซึ่งเปนห้อง อาตักษณ แด่ห้อง ราช
องครักษ์เดียนั้น ให้เปนหอพระสมุดวชิรญาณ การ
หอพระสมุดเจริญต่อมาจนทนไม่พอแก่หอสมุดอีก เมื่อ
ย้ายพิพิธภัณฑสถานไปอยู่ในที่วังหน้า ใน ร. ศ. ๑๐๗
จึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานคึกพิพิ
ภณฑ์เก่าให้เปนหอพระสมุดวชิรญาณสืบมาจนทุกวันนี้
เมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๒๓ อันตรงกับปี ๑๐๐
แห่งพระชันษา พระบาท สมเด็จพระจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว
พระราชโอรส พระราชธิดาใน พระบาท สมเด็จพระ จอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวเปนประธาน มีพระราชประสงค์แก่พระ
ประสงค์ร่วมกัน ว่า จะจัด ตั้ง สถาน ตำราเรียน ประโยชน์
อย่างใดอย่างหนึ่ง ขึ้นเฉลิมพระเกียรติยศในพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์ว่า
หอสมุดเปนสถานอันสำคัญสำหรับชาติแลบ้านเมืองอัน ๓

ซึ่งจำเป็นจะต้องมีในเมืองที่เจริญ แด่หอพระสมุด
 วิจารณ์ตั้งแต่เริ่มตั้งมา ก็ได้เจริญขึ้นโดยลำดับ
 ควรจะจัดขยายการ หอพระสมุดขึ้น เป็นหอสมุด สำหรับ
 แผ่นดิน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวมหนังสือ
 บาปในหอสมุดมณฑลเทศาภิบาล ซึ่งได้ตั้งมากกว่า ๓๐๐
 ปีแล้ว กับหนังสือเรื่องพุทธศาสนาในหอสมุดพุทธ
 ศาสนสังคหะ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดให้ตั้งไว้แล้ว มาเข้า
 กับหนังสือในหอพระสมุดวิจารณ์ จัดตั้งเป็นหอ
 สมุดสำหรับแผ่นดิน เรียกชื่อว่าหอพระสมุดวิจารณ์
 ตามเดิม พระราชทานเงินแผ่นดินเป็นค่าใช้จ่าย แด่
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งพระบาทสมเด็จพระ
 มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแต่ยังดำรงพระเกียรติยศเป็นสมเด็จพระ
 พระบรมโอรสาธิราชเป็นดลปาดาย กรมพระสมมต
 อมรพันธุ์ กรมพระดำรงราชานุภาพ หม่อมเจ้า
 บิณฑิตนารถ พระยาโบราณบุรานุรักษ์ เป็นกรรมการ

จัดการหอพระสมุด ครั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ จึงทรง
พระกรุณาโปรดให้กรมพระสมมตอมรพันธุ์เป็น
นายก แต่ให้พระยาวิสูตรชัยศักดิ์เป็นกรรมการแทน
ตำแหน่งที่ว่างคน ๓

การหอสมุดวิริยญาณ เมื่อได้จัดตั้งเป็นหอสมุด
สำหรับแผ่นดินแล้ว กรรมการได้ตกลงจะจัดหนังสือ
ในหอพระสมุดเป็น ๓ แผนก คือ แผนกหนังสือพระ
พุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นหนังสือในภาษาใด ๆ แผนก ๑
หนังสือภาษาไทยทั่วไปแผนก ๑ หนังสือต่างประเทศ
คือ ในเบื้องต้นจะรวบรวมหนังสือที่ต้องการใช้ศึกษา
ในกิจการต่าง ๆ สำหรับบ้านเมืองแผนก ๑ การรวบรวม
หนังสือทั้ง ๓ แผนกนี้ กรรมการเห็นว่าจะต้องรับ
รวบรวมหนังสือเขียนในกรุงสยามก่อนอย่างอื่น เพราะ
ในเมืองไทยนี้ ตั้งแต่โบราณมามีหนังสือภาษาบาลี
แต่ภาษาไทยมาก หนังสือเหล่านี้มีแยกย้ายอยู่ทั่วไป

ในพระราชอาณาจักร เป็นอันตรายด้วยไฟไหม้หรือ
 ด้วยปลวกกัดอยู่เสมอ ใช้แต่เท่านั้นทราบว่ายังมีผู้ทำ
 ซอพาไปต่างประเทศเสียมีตะมาก ๆ ควรจะต้องรับ
 รวบรวมหนังสือของโบราณที่มีอยู่ในบ้านเมือง เข้ามา
 เก็บรักษาไว้ ให้พ้นอันตราย ความ พัดพรายไป ประเทศ
 อื่นเสียก่อน แล้วจึงค่อยคิดหาหนังสือที่มาจากประเทศ
 นั้นต่อภายหลัง กรรมการจึงได้ถือเรื่องการรวบรวม
 การหาหนังสือซึ่งเป็นของบ้านเมืองเป็นสำคัญมาจนบัดนี้
 การรวบรวมได้หนังสือมาก แต่ได้หนังสือที่ดี ๆ
 เกินกว่าที่คาดหมาย เพราะคนทั้งหลายมีพระпенค้น
 เมื่อได้ทราบพระราชประสงค์ที่จะรวบรวม รักษา หนังสือ
 สำหรับบ้านเมืองไว้ ให้นั่นคง พวกนิยมนิดต่อพระ
 ราชประสงค์ ผู้ใดมีหนังสือที่เป็นของเก่าของดี ได้พา
 มาให้แก่อหพระสมุดวชิรญาณมากกว่าที่ควรขอ
 ยิ่งอีกอย่างหนึ่ง คือรวบรวมได้หนังสือมาก
 แล้ว จำเอนจะต้องหาตัวได้หนังสือสำหรับหอพระสมุด

๕
วิจารณ์ กรรมการเห็นว่าหนังสือตายทองของเก่า
มีอยู่ต่าง ๆ มาก ต่ให้ถานเป็นฝีมือช่างไทยทำมา
แต่โบราณ ทั้งไว้ในที่ซึ่งไม่รักษาตามสมควร เป็น
อันตรายเสียมาก ถ้าได้หนังสือตายทองของโบราณ
มาได้หนังสือในหอพระสมุด รักษาไว้ให้ถาวรด้วย
อีกอย่างหนึ่ง จะเป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองมาก เมื่อ
แสดงความจริงแก่คนให้ปรากฏ ก็สมควรยินดีให้
ต่แก่หอพระสมุดด้วยเป็นอันมาก ต่ให้ถานโดยมาก
เป็นฝีมือเขียนอย่างดี มายตั้งแต่ ๒๐๐ ปีลงมา ดู
เหมือนจะไม่มอดไหม้ในท้อง ซึ่งหนังสืออันประกอบ
ด้วยฝีมืออย่างดีในหอพระสมุดวิจารณ์